

דברי פתיחה

אמר שלמה המלך במשלי, אשת חיל מי ימצא, ואני בחסד הכורא מצאתי, את הרבנית צביה אשתי המנוחה עליה השלום, אשר ברוב מסירותה אלי, וההשקעה הרבה בגידול ובחינוך הילדים אשר חנן ה' אותנו, הגעתנו עד הלום, צופיה הליכות ביתה ולחם עצלות לא תאכל, קמו בניה ויאשרוה, בעלה ויהללה, רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כולנה. אשת חיל מי ימצא. א"ר יצחק בר נחמיה כשם שנתן הקדוש ברוך הוא תורה לישראל בעשרים ושתים אותיות כך הוא משבח הנשים הכשרות בעשרים ושתים אותיות (ילקוט שמעוני משלי רמז תתקס"ד).

חוברת זו המוקדשת כולה לשמה ולזכרה של הרבנית צביה ע"ה, אשר בגזירת נורא עלילה עלתה נשמתה הטהורה לגנוי מרומים בירח מנחם-אב בליל שמנה עשר יום בו אחר שקיעת החמה, חשיכה שירדה אלינו בשקיעת שמשנו אנו, וכאילו לשמש לה שושבין להביאה לפני כסא - הכבוד, כמאמרם ז"ל "קצף על עולמו וחמס ממנו נפשות ושמח בהם ככלה חדשה רוכב ערבות שש ושמח בבא אליו נפש נקי וצדיק" (מו"ק כ"ה ב). ו"כאבל אם קדר שחתי" שזוהי האבילות היותר קשה.

כיון שטבולה היתה כולה בחיי תורה, כאשר יראת שמים טהורה היתה כל ישותה, ובנוטלה חבל בהשמעת דברי אגדה מוסר ודרוש בפ' השבוע בש"ק, בשיעורי התורה שנמסרו על ידה בעיר רחובות, והדרכת כלות לקראת בנית ביתן וזאת שלא על מנת קבלת פרס, אלא למען להרבות תורה ויראת שמים, לעוץ עיצה לכל הצריך, בתבונה ובדעת ובישרות, מלבד תפקידה הטבעי שלה כאם לילדיה וכסבתא לנכדיה שאותו לא הזניחה וזאת עשתה בהצנע לכת וביראת שמים טהורה.

שלוח נפשית מיוחדת במינה שנדיר למצוא דוגמתה, וגילה עילאית ומלווה הוד של קדושה, בלטו למדי מעל פני צלם דמות תבניתה. וכל עוד בה נשמתה היתה נתונה כולה לחיים נאצלים כאלה עד כדי כך ששיחתה ודיבורה מעניני תורה, יראת שמים, ומדות טובות, שמשו לצרי וסם - מרפא לעוררה לתנועה ורצון חיים, גם ברגעים הכי קשים מימי מחלתה. ניכר עליה כי אכן ספר התהלים ליוה אותה רבות בשנים, כאילו הכריזה ואמרה "גם כי אלך בגיא צלמות לא אירא רע כי אתה עמדי שבתך ומשענתך המה ינחמוני", דברים אלו ניכרו עליה בחזקה וכשעודדה ודיברה על לב הנצרכים לכך לעודדם בעצה חכמה וליראת אלוקים.

כאשר הלכה להקים בית, הכניסה אתה מבית חמי אביה הגדול הגאון הצדיק הרב שלום קלזאן זצ"ל נכסי צאן ברזל רוחניים. מפיו למדה לדעת כי אין לו להקב"ה בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד ויראת שמים, ומתוך נקודת השקפת קדש זאת, ששמה לה לחק בל יעבור, בנתה בחכמה את ביתה, ובכל עליותיה בקדש נתבשלה ונתגבשה אצלה החלטה נחושה, לבל לסטות בשום פנים ואופן מדרך סלולה זאת, ומסרה את נפשה לעמוד לימין בעלה שלא ימיש מאהלה של תורה והיתה לו סמך בכל המצבים שעברו עליו, ובמסירות נפש זאת חניכה את בניה, בשלוות נפש כדי שכל בניה יהיו למודי ד'. בפה מלא נוכל לקרוא עליה מאמרם ז"ל: גדולה הבטחה שהבטיחון הקדוש ברוך הוא לנשים יותר מן האנשים שנא' נשים שאננות קומנה שמענה קולי בנות בוטחות האזנה אמרתי. א"ל רב לרבי חייא נשים במאי זכיין באקרויי בנייהו לבי כנישתא ובאתנווי גברייהו בי רבנן ונטרין לגברייהו עד דאתו מבי רבנן (ברכות י"ז א).

זכתה הרבנית המנוחה בהתנהגותה האצילית לייצג את המיוחדות שבעם ישראל - כפי שדרשו חכמינו על עם ישראל בפסוק שבשיר השירים [פרק ב] השבעתי אתכם בנות ירושלים, אל תקרא בנות ירושלים, אלא בנות ירושלים, ולדרשת חז"ל שבמסכת ברכות [דף נג עמוד ב] כנפי יונה נחפה בכסף ואברותיה בירקרק חרוץ, מה יונה אינה ניצולת אלא בכנפיה, אף ישראל אינן ניצולין אלא במצות. ולמה שנאמר במדרש שיר השירים רבה [פרשה א] הנך יפה רעיתי הנך יפה, הנך יפה במצות, הנך יפה בגמילות חסדים, ... הנך יפה בתשובה, הנך יפה במעשים טובים, הנך יפה בעולם הזה, הנך יפה בעולם הבא. ולמה שדרשו חז"ל על עם ישראל שנמשלו ליונה זו משעה שמכרת בן זוגה עוד אינה ממירה אותו באחר, כך ישראל משעה שהכירו להקב"ה לא המירוהו באחר, ולמה שנדרש בילקוט שמעוני [שיר השירים רמז תתקפה] עיניך יונים, מה היונה הזו מצויינת אף ישראל מצויינים במעשים, מה היונה הזו נאה בהילוכה. כך ישראל נאים בהילוכם.

בחוברת זו, באו לידי ביטוי דברי ההערכה וההתבוננות, של כל הכותבים אשר זכו לראותה ולהכיר את מורשת הצניעות ואי התבלטות שקיבלה והנחילה לנו, וכאשר פתחה את פיה בחכמה, ראו כולם את גדולתה הרוחנית והשלמה. דברי התורה שבחוברת שלפנינו, נכתבו בעיקר ע"י בני המשפחה שהוקירה והעריכה, וגם מאותם שטיפחה והדריכה ושימשה להם לדוגמא לאות ולמופת, ואשר ראו בהתנהגותה המיוחדת, את פלך השתיקה וההתבוננות שיהיו להם לסמל ולחיקוי ראוי, ויהי רצון שיהיו הדברים לעילוי נשמתה ובא לציון גואל, ונוכה במהרה לתחית המתים ולביאת משיחנו אכ"ר.

הרב אברהם שמן

מתוך שיר שאמא ע"ה כתבה על אביה הגאון הרב שלום קלזאן זצ"ל

צביה שמן

אבי, מלאכי,

אבא, דמותך כדמותו של מלאך

אבא, קדושתך כקדושתו של מלאך

הן יראתי להביט בפניך,

מפני מה?

מפני הקדושה שבהם.

הן יראתי לשוחח עמך על דא ועל הא

כי לא יאה לך שיחה זו,

האצלת עלינו רוך וחיבה לכלי סוף

היית לנו אב...

בדרך ישרה הולכת אותנו לבל נמעד

היית לנו כמורה נבוכים...

ההכרתם אב שכזה? הראיתם אנה הלך?

הידעתם אנה פנה?

אל רגלי כסא הכבוד, אל מקום השכינה,

ומי יורה דרכנו מעתה?

ומי לנו יאמר מה טוב ומה רע?

לא מצאתי מדריך ומורה זולתך,

ועתה מה נותר בידי? אלא דמותך

ללכת בדרכה, בדרכך שלך.

בקשה קטנה לי אליך

היה נא אבי, מלאכי,

מליץ יושר עלינו

ובקש נא רחמים עלינו

ועל יוצאי חלצינו

ועל כל עם ישראל, אמן.

הגאון הרב אברהם שמון שליט"א

אב"ד רחובות

חיוב נשים בתפילה ביחיד ובציבור ובשמיעת קריאת התורה

ראה ראיתי צורך לברר חיוב נשים להשתתף במנין לשמוע קדיש וקדושה, ולשמוע קריאת התורה. והאם יסוד חיובם שונה משל האנשים. ואמרתי אכתוב זאת לעילוי נשמת רעייתי הרבנית צביה ע"ה שבימים אלו תמלא השנה להסתלקותה לגנזי מרומים. ויהיו דברים אלו לעילוי נשמתה אשר השתדלה תמיד לקיים מצוות ד' בהידור ולחנך את ילדינו שיחיו לתורה ויראת שמים.

שיהא אדם מתפלל תפלה אחת בלילה שהרי איברי תמיד של בין הערבים מתעכלין והולכין כל הלילה שנאמר היא העולה וגו'. כענין שנאמר ערב ובקר וצהרים אשיחה ואהמה וישמע קולי, ואין תפלת ערבית חובה כתפלת שחרית ומנחה, ואף על פי כן נהגו כל ישראל בכל מקומות מושבותיהם להתפלל ערבית וקבלוה עליהם כתפלת חובה. עכ"ל.

והרמב"ן (ספר המצוות מצוה ה') חלק על הרמב"ם שאין חיוב תפלה מהתורה, אבל הוא ממדת חסד הבורא יתברך עלינו ששומע ועונה בכל קראנו אליו. ומה שנאמר בתורה ולעבדו בכל לבבכם מצות עשה שתהיה כל עבודתנו לאל יתעלה בכל לבבנו כלומר בכוונה רצויה שלימה לשמו וכו', ומה שדרשו ולעבדו זה תפלה אסמכתא היא' וכו'. עכ"ל.

דעת הר"ף (ברכות י'): **הרא"ה**, **הסמ"ג** (עשה י"ט) **והחינוך** (מצוה רמ"ח ותל"ג) שחיוב התפילה מהתורה וכדעת הרמב"ם. מאידך, דעת **רש"י** (משנה ברכות כ'): **ותוספות** (שם ד"ה בתפלה ובסוטה ל"ב. ד"ה קריאת שמע) **ורבינו חננאל** (ברכות שם) דחיוב תפילה אינו מן התורה וכדעת הרמב"ן. [ועיין להלן הכרעת ההלכה והנפ"מ בזה].

ענף א' - חיוב אנשים ונשים בתפילה

א', יסוד חיוב תפילה

תחילה נברר חיוב של תפילה. כתב **הרמב"ם** (פ"א מהלכות תפילה ונשיאת כפים) וז"ל: מצות עשה להתפלל בכל יום שנאמר ועבדתם את ה' אלהיכם, מפי השמועה למדו שעבודה זו היא תפלה שנאמר ולעבדו בכל לבבכם אמרו חכמים אי זו היא עבודה שבלב זו תפלה. ואין מנין התפלות מן התורה, ואין משנה [כלומר נוסח] התפלה הזאת מן התורה, ואין לתפלה זמן קבוע מן התורה. **ולפיכך נשים ועבדים חייבין בתפלה לפי שהיא מצות עשה שלא הזמן גרמא**. אלא חיוב מצוה זו כך הוא, שיהא אדם מתחנן ומתפלל בכל יום ומגיד שבחו של הקב"ה ואחר כך שואל צרכיו שהוא צריך להם בבקשה ובתחנה, ואחר כך נותן שבח והודיה לה' על הטובה שהשפיע לו כל אחד לפי כוחו.

עזרא ובית דינו כך עמדו ותקנו להם שמנה עשרה ברכות על הסדר וכן תקנו שיהא מנין התפלות כמנין הקרבנות, שתי תפלות בכל יום כנגד שני תמידין. וכל יום שיש קרבן מוסף תקנו בו תפלה שלישית כנגד קרבן מוסף. וכן התקינו

ב', חיוב נשים בתפלה

לאחר שבררנו יסוד חיוב התפילה עלינו לברר לגבי חיוב נשים בתפילה, והוא ממתניתין (ברכות כ:): נשים... פטורין מקריאת שמע... וחיבין בתפילה. ובגמרא שם שאשה פטורה מחיוב קריאת שמע, היות שהיא מצות עשה שהזמן גרמא הוא, וחיבת בתפלה שעיקר החיוב הוא מטעם שהוא בקשת רחמים.

וכתב רש"י על המשנה (ד"ה וחיבין בתפלה) - שתפלה בקשת רחמים היא, ומדרבנן היא, ותקנוה אף לנשים. וכן דעת התוספות שם (בד"ה בתפלה פשיטא) עיי"ש.

וז"ל המאירי שם: ותפלה, יש שפרשו הטעם מפני שהתפלה מצות עשה מן התורה וקביעות זמנים שלה מדברי סופרים, אבל מן התורה אין לה זמן קבוע והילכך נשים חייבות. ויש שפרשו שאף התפלה עצמה אינה מן התורה אלא מדברי סופרים, ואחר שגוף המצוה מדברי סופרים הם והם שנתנו לה זמן קבוע היה לנו לפטור את הנשים, אלא טעם הדבר פרשוהו בירושלמי כדי שיהא כל אחד ואחד מבקש רחמים על עצמו.

וז"ל מרן בשולחנו הטהור (אור"ח הלכות תפלה סימן קו סעיף ב) - נשים ועבדים, אע"פ שפטורים מק"ש, חייבים בתפלה, מפני שהיא מצות עשה שלא הזמן גרמא.

ועיין מג"א (סק"ב) - דמכאן מוכח דהכרעת מרן השו"ע כהרמב"ם שחיוב התפילה מהתורה, ולכן כתב שהיא מצות עשה שאין הזמן גרמא, ולא כתב שחיובם הוא מטעם שזה בקשת רחמים. ודי בפעם אחד ביום, ובכל נוסח שירצה. **ולכן נהגו רוב נשים שאין מתפללות בתמידות משום שאומרים מיד בבוקר סמוך**

לנטילה איזה בקשה ומדאורייתא די בזה ואפשר שגם חכמים לא חייבו יותר.

[אף שבב"י כתב וז"ל - ומפרש טעמא בגמרא משום דתפילה רחמי ניהו, ופירש רש"י וחיבים בתפילה דתפילה רחמי היא ומדרבנן ותיקנוה אף לנשים ולחיוב קטנים שחיוב התפילה מדרבנן ואעפ"כ נשים חייבות, צריך לומר דהדר ביה ופסק כדעת הר"ף בפרק מי שמתו (יא ע"ב). ועיין ב"עולת תמיד" (סימן קו ס"ק ג') כתב כן. ולענ"ד נראה דאין מכאן הוכחה שיש לומר אף שכתב מרן שזה מצות עשה שאין הזמן גרמא, יש לומר שאף שזה מצוה דרבנן מצאנו שאף במצוות דרבנן מצוה שהזמן גרמא חז"ל לא חייבו נשים ורק במצוות מקרא מגילה ומצוות נר חנוכה חייבו שם אף היו באותו הנס ולפי זה לא נסתרו דברי הב"י הנ"ל - א.ש.].

וכתב בפמ"ג (ריש סי' ק"א) בדעת הרמ"א, שיתכן שאף הרמ"א סובר שחיוב התפילה הוא מן התורה ממה שלא חלק על מרן שכתב שחיוב התפילה לנשים זה מצות עשה שאין הזמן גרמא (ולפי מה שכתבתי לעיל בדעת מרן אין הוכחה מזה ואדרבא ממה שכתב בסימן נה סעיף ז' בהגהה וז"ל ומיהו אין מדקדקין בשערות אלא כל שהגיע לכלל שנותיו מחזקינן אותו כגדול ואומרים לענין זה מסתמא הביא שתי שערות וכתב המ"א שם דהיינו טעמא שתפילה היא מדרבנן" מוכח דס"ל שחיוב תפילה מדרבנן. א.ש.). ועיין בפמ"ג (בסוף הפתיחה הכוללת ובסי' ק"ו א"א סק"ג - וסי' ת"צ מ"ז סק"ב) שאף לדעת הרמב"ן תפלה בשבת ויו"ט מן התורה היא. ושכן הוא מלשון הב"י (סי' תפ"ז) דנלמד מ'מקרא קודש' חיוב תפילה.

ובמשנה ברורה (שם ס"ק ד) כתב אף שעיקר דעת רוב הפוסקים כהרמב"ן, וכן הכריע בספר שאגת ארי'. ויש להזהיר לנשים שיתפללו י"ח. ונכון ג"כ שיקבלו עליהן עול מלכות שמים דהיינו שיאמרו עכ"פ שמע ישראל כדאיתא בסימן ע'.

ענף ב' - תפילת אשה בניכור

הנה מצאנו שגדולי האחרונים דנו האם האשה חייבת להתפלל בביהכ"ס. דעת שו"ת שבות יעקב (ח"ג סי' נד) כיון דאינה מצטרפת למנין ולא לדבר דבקדושה. וכדאמ' (קידושין נב.) אשה בעזרה מנין? ... וכן איתא (סוטה כ"ב.) ובתולה צליינית [בעלת תפלה] מבלי עולם, לכן האשה אינה חייבת, עכ"ל. וכן כתבו עוד אחרונים.

ועיין בספר **חסד לאלפים** (סי' קו ס"ק ד') שכתב הנה זה פשוט שיש לאשה שכר פסיעות בהליכתה לבית הכנסת וכן במה ששומעת קדושה ועונה אמן וכו' וכמבואר להדיא (בגמ' במסכת סוטה שהובאה לעיל) באותה אלמנה שהיתה הולכת להתפלל בביהכ"ס של ר' יוחנן, ושאלה ר"י אמאי אינה הולכת לביהכ"ס הסמוך לביתה, וענתה לו רבי "ולא שכר פסיעות יש לי".

והובאה הלכה זו **במג"א** (סי' צ"ט ס"ק כב) שיש לילך להתפלל לביהכ"ס היותר רחוק.

וכן איתא בילקוט שמעוני (פרי' עקב סי' תתעא) מעשה באשה אחת שהזקינה הרבה ובאת לפני רבי יוסי בן חלפתא, אמרה ליה רבי הזקנתי יותר מדאי ומעכשיו חיים של ניוול הם שאיני טועמת לא מאכל ולא משקה ואני מבקשת להפטר מן העולם. אמר לה מה מצות את למודה לעשות בכל יום? אמרה ליה למודה אני אפילו יש לי דבר חביב אני מנחת אותו, ומשכמת לביהכ"ס בכל יום. אמר לה מנעי עצמך מביהכ"ס שלשה ימים זה אחר זה, הלכה ועשתה כן וביום השלישי חלתה ומתה, לכך אמר שלמה אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום מה כתיב אחריו כי מוצאי מצא חיים. עכת"ד עיי"ש.

ויאמרו ג"כ ברכת אמת ויציב כדי לסמוך גאולה לתפלה כמו שכתב המ"א בסימן ע'. וכ"ז לענין שחרית ומנחה אבל תפלת ערבית שהוא רשות אף על פי שעכשיו כבר קבלוהו עליהם כל ישראל לחובה, מ"מ הנשים לא קבלו עליהם ורובן אין מתפללין ערבית. ותפלת מוספין בצל"ח כתב דפטורות אבל בספר מגן גבורים פסק דחייבות עי"ש.

ועיין שו"ת יביע אומר (חלק ו אורח חיים סימן יז) - שכתב בסוף תשובתו המעולפת ספירים, למסקנא דדינא שאין הנשים חייבות מן הדין להתפלל שלש תפלות ביום, אלא די בתפלה אחת ביום, ומה טוב שתהיה זו תפלת שחרית, כולל ברכות השחר. ומ"מ אם רוצות הנשים להחמיר על עצמן ולהתפלל שלש תפלות ביום כדי לצאת י"ח כל הפוסקים, תע"ב, ואין בזה חשש ברכה שאינה צריכה כלל.

לסיכום - נחלקו הפוסקים האם חיוב התפילה הוא מצות עשה מן התורה ונלמד ממה שנאמר ולעבדו בכל לבבכם. או שהחיוב הוא מתקנת חכמים שתיקנו לזכר הקרבנות וגם מפני שראוי לכל אדם לבקש רחמים מהבורא. ואף שיש לתפילה זמנים קבועים והיה מקום לפטור אשה שזה כמצות עשה שהזמן גרמא. ועכ"ז האישה חייבת להשתדל להתפלל תפילת שמונה עשרה בשחרית ומנחה לפי שעיקר החיוב מטעם שזה בקשת רחמים.

וכשאין עיתותיה בידיה להתפנות להתפלל כסדר התפילה במתינות ובישוב הדעת, כי טרודה בעניני הבית וגידול ילדיה ובהמצאת טרף לביתה וכדומה, רשאית לסמוך על המגן אברהם, ולהסתפק בתפלה קצרה פעם אחת ביום הכוללת בקשה שבח והודיה להקב"ה.

תלמוד תורה (פרק א הלכה א) נשים ועבדים וקטנים פטורים מתלמוד תורה.

ואף שאשה שלמדה תורה יש לה שכר, אבל לא כשכר האיש, מפני שאינה מצווה ועושה וכמו שפסק מרן בשולחן ערוך יורה דעה הלכות תלמוד תורה (סימן רמו סעיף ו). וכתב בהגה שם: ומ"מ שחייבת האשה ללמוד דינים השייכים לאשה. ממ"ש (מסכת חגיגה דף ג' ע"א) הקהל את העם האנשים והנשים והטף אם אנשים באים ללמוד, נשים באות לשמוע, וכמבואר בגר"א יורה דעה שם (ס"ק כו) עיי"ש.

והנה אף שמרן פסק שאשה פטורה מתלמוד תורה באורח חיים (הלכות ברכות השחר ושאר ברכות סימן מז בסעיף יד) פסק מרן שנשים מברכות ברכת התורה. ובבית יוסף שם כתב שנשים מברכות ברכת התורה אף על פי שאינן חייבות... כי הן מברכות על קריאת הקרבנות ותפלה כנגד קרבנות תקנום (ברכות כו:) והן חייבות בתפלה (על פי מה שמבואר שם כ:): ואם כן חייבות ג"כ בקריאת העולה והקרבנות, וכל שכן לדברי סמ"ג שכתב שהנשים חייבות ללמוד הדינים השייכין להן, ע"כ.

ב. חיוב קריאת התורה בציבור

לאחר שהובאו דעות הפוסקים בחיוב האשה בתלמוד תורה ובברכותיה, נבאר עתה את החיוב והתקנה בקריאה בתורה בספר תורה.

במסכת בבא קמא (דף פב עמוד א) שאחת מהתקנות שתיקן עזרא היתה שקוראים בתורה במנחה בשבת, וקוראים בשני ובחמישי, שיהיו קוראין במנחה בשבת - משום יושבי קרנות. ושיהיו קוראין בשני ובחמישי - כדי שלא ישארו שלשה ימים בלא לימוד תורה.

ואולם דעת הגאון מווילנא באגרת הגר"א שכתב לאשתו ולבתו שעדיף שלא תלך לבית הכנסת ומטעם, מצד המוסר שלא תבאנה לפטפט ולעבור על איסור שיחה בבית הכנסת או יותר גרוע לבוא ח"ו לידי חשש לשון הרע, או שמתקנא בבגדיהם של שאר הנשים וכדומה, מי שאינה יכולה ליזהר בקדושת המקום שנכשלת בדברים כאלו, מוטב שתשאר בביתה ולא תבוא בכלל לבית הכנסת.

למסקנת הדברים יוצא ממה שכתבנו, שאף הרבה מן הפוסקים הסוברים שהגם שאין אשה חייבת להתפלל בציבור, וכן אינה מצטרפת למנין עשרה מ"מ מעלה גדולה היא שתתפלל בבית הכנסת, ומצוה שתתפלל בציבור דוקא ובבית הכנסת, וכמו שאמרו במסכת ברכות (ז:): אין תפלתו של נשמעת אלא בבית הכנסת, שמלבד חשיבות התפילה בבית הכנסת מצד קדושת המקום יש בזה מעלה גם מצד ברוב עם הדרת מלך וכמו שאמרו במס' סוכה (דף נ"א) בביהכ"נ של אלכסנדריא אם אפשר לה. וזכות יותר גדולה לה אם תוכל גם להתפלל שם כפי הסדר ועם הציבור, ובעיקר להתחיל להתפלל את השמונה עשרה ביחד אתם, וכ"ז כשעותותיה בידיה אבל אם עסוקה בצרכי הבית והילדים פטורה מללכת.

ענף ג' - חיוב אשה בשמיעת קריאת התורה

א. חיוב נשים בתלמוד תורה וברכותיה

הנה אשה פטורה מתלמוד תורה אף שמצוה זו אינה מצוה שהזמן גרמא, וכמו שדרשו חז"ל (מסכת קידושין דף כט עמוד ב) ומנין שאין אחרים מצווין ללמדה, דאמר קרא ולמדתם אותם את בניכם - ולא בנותיכם. ופסקה הרמב"ם בהלכות

[ועיין במחצית השקל שם, שביאר דאם לא כן הא הצבור חייבין במנין ז' קרואים מדרבנן, ואי איתא דהאשה פטורה היאך תוציא הצבור בעלייתה, דהא קיימא לן (סימן תקפט סעיף א) דכל הפטור מן הדבר אינו מוציא את המחויב בדבר].

ואף על פי שנתקנה משום תלמוד תורה, ונשים אינן חייבות בת"ת, מ"מ עליהן מצוה לשמוע כמו מצות הקהל שהנשים והטף חייבים בה, וכתב שבמסכת סופרים (פרק י"ח הלכה ה) כתוב הנשים חייבות לשמוע קריאת ספר כאנשים ומצוה לתרגם להם שיבינו עכ"ל. (מבואר מדבריו שבמסכת סופרים מבואר שחייב גמור לאשה לבוא לשמוע קריאת התורה ולא רק מטעם מצות הקהל א.ש.) והוסיף שנהגו הנשים לצאת.

ד. שיטת הברכי יוסף וערוך השולחן

גדר חיוב קריאת התורה הוא משום ת"ת, וע"כ נשים פטורות.

ועיין בברכי יוסף להחיד"א (שם סוף אות ו), שהקשה על המגן אברהם שכתב הנשים חייבות לשמוע קריאת ס"ת וכו' וכן נהגו הנשים לצאת החוצה. ודבריו סותרים.. ושבדפוס אמשטרדם כתוב במגן אברהם וכאן ראה דהנשים חייבות בשמיעת קריאת ס"ת על דרך מצות הקהל עיי"ש. אולם אף דמשמע מדברי הברכי יוסף שמשכים למ"א שנשים חייבות לשמוע קריאת התורה או מתקנת משה רבינו ועזרא, או מצד מצות הקהל. אולם עיין בספרו **נסא רחמים** על מסכת סופרים הנ"ל **דלישנא דחייבות דנקיט הכא הוא לאו דוקא**, שהרי נשים פטורות מתלמוד תורה ואינו אלא למנהג טוב בעלמא ושגם הגאון מהר"י עייאש ז"ל (מטה יהודה רפ"ב סק"ז) כתב דאין הנשים חייבות לשמוע קריאת התורה ודברי המסכת סופרים היא לאו דוקא כי אם לזהירות בעלמא.

ומסקנת הגמרא שעיקר התקנה היתה מזמן שהיו ישראל במדבר, ועמדו נביאים שביניהם ותיקנו להם שיהו קורין בשבת בשחרית וכן במנחה בשבת ומפסיקין באחד בשבת, וקורין בשני ומפסיקין שלישי ורביעי, וקורין בחמישי ומפסיקין ערב שבת, כדי שלא ילינו ג' ימים בלא תורה. ועזרא תיקן שיקראו שלשה אנשים במנחה של שבת בשני וחמישי, ולפחות יקראו עשרה פסוקים בכל קריאה.

וז"ל הרמב"ם (הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק יב) - משה רבינו תיקן להם לישראל שיהו קורין בתורה ברבים בשבת ובשני ובחמישי בשחרית כדי שלא יהו שלשה ימים בלא שמיעת תורה, ועזרא תיקן שיהו קורין כן במנחה בכל שבת משום יושבי קרנות, וגם הוא תיקן שיהו קורין בשני ובחמישי שלשה בני אדם ולא יקראו פחות מעשרה פסוקים.

והנה בטעם התקנה של קריאת התורה [בעיקר בשחרית בשבת] היא מצאנו שהפוסקים נתנו טעמים שונים וכמו שיבואר להלן.

ה. שיטת הרא"ש

גדר חיוב קריאת התורה הוא להשמיע לעם וע"כ נשים חייבות בו.

הרא"ש בפסקיו לברכות (פרק ז' סימן כ') כתב בשם רבינו תם משום שקריאת ספר תורה נתקנה להשמיע לעם ואינה משום מצות ת"ת וע"כ נשים עולות למנין שבעה ומברכות.

וכתב השו"ע (או"ח רפב ס"ג) הכל עולים למנין שבעה, אפילו אשה וקטן שיודע למי מברכין, אבל אמרו חכמים אשה לא תקרא בצבור מפני כבוד הצבור.

וכתב המגן אברהם - משמע שדעת מרן בשלחן ערוך שאשה חייבת לשמוע קריאת התורה,

מצות ת"ת דלא מיפקדי, כבר כתב הר"ן והמאירי שם דזהו רק להצטרף אבל גדול אחד מיהא בעינן כדי לצאת ידי תקנת משה ואידך רק מתקנת עזרא נינהו ולהכי אשה וקטן מצטרפין עכת"ד שם.

הרי שפשוט לפי דבריו שאשה אינה חייבת לשמוע קריאת התורה שחיובה הוא מדין חיוב ת"ת שאשה פטורה ממנה.

ה. טעם נוסף שפטורות מקריאת התורה דלא שייך צבור לגבי נשים

וראיתי שיש מי שכתב (פסקי תשובות סימן קלה סעיף ב) טעם נוסף מדוע שאף אין אשה חייבת להשתדל לשמוע קריאת התורה כיון שאין שייך ענין של 'ציבור' לגבי נשים, ומ"מ אם הן נמצאות בביהכ"נ בשעת קריאת התורה חייבות לשתוק ולהאזין שלא יהיה בכלל בזיון שקורין בתורת ה' והן אינן שומעות, ואם הן יוצאות מביהכ"נ קודם קריאת התורה שפיר דמי.

ובמשנה ברורה (סימן רפב ס"ק יב) כתב להלכה למעשה כתב המ"א בשם מסכת סופרים שהנשים אף על פי שאין חייבות בת"ת מ"מ חייבות לשמוע קריאת ספר כאנשים. ואין נוהגות לזיזר בזה ואדרבה יש מקומות שנוהגות הנשים לצאת חוץ בעת הקריאה, (וע"ע בילקוט יוסף סימן קלה סעיף ט' בהערה יא).

הנה לפי המבואר לעיל שהתקנה לקרוא בספר תורה מימות משה רבינו בשבת בבוקר היתה להשמיע לעם את התורה: א. מטעם לקיים בזה מצות תלמוד תורה ב. שהוא כעין מצות הקהל.

והנה, אם התקנה היתה בכדי לקיים מצות תלמוד תורה כיון שאין אשה חייבת בתלמוד תורה גם אינה חייבת לשמוע הקריאה בספר תורה. ואם זה מטעם שהוא כעין מצות הקהל

וכעין זה כתב **בערוך השולחן** (אורח חיים סימן רפב) ודע דנמצא במס' סופרים (פי"ח ה"ד) שנשים חייבות לשמוע קריאת ספר כאנשים וכו', ומן הדין הוא לתרגם לעם לנשים ותינוקות כל סדר ונביא של שבת לאחר קריאת התורה עכ"ל.

ונ"ל דלאו חיוב גמור קאמר אלא דומיא דתינוקות, שהרי פטורה מתלמוד תורה. ועוד דאין לך זמן גרמא יותר מזו. ואין לדמות למצות הקהל שצותה התורה הקהל את העם האנשים והנשים והטף שזו היא מצוה מיוחדת פעם לשבע שנים שהיה המלך בעצמו קורא ספר משנה תורה שהם דברי כבושין. אבל שנאמר שמחוייבות בכל שבת בקריאת התורה וודאי הוא מילתא דתמיה ומעשים בכל יום יוכיחו, וע"פ רוב א"א להן לשמוע. אלא המסכת סופרים אומר **על דרך המוסר** בזמן שהיו מתרגמין שנכון לתרגם לפניהם ולפני התינוקות להשריש בלבן יראת ד' ואהבתו ית'. [עמג"א סק"ו שמסתפק בזה ולענ"ד ברור כמ"ש דומיא דתינוקות וכ"כ הפרישה ע"ש].

ועיין בשו"ת **דבר אברהם** (חלק א סימן טז) שכתב דפשוט הוא לענ"ד דחיוב הקריאה בציבור הוא דוקא באופן שבקריאתה מתקיימת מצות ת"ת בציבור, אבל קריאה שאין בה קיום מצות ת"ת אף על פי שמצד שאר דיני הקריאה כהלכתה היא אינה מועילה שהרי עיקר קה"ת בציבור משום מצות ת"ת תקנוה כדאמרינן בב"ק (דף פ"ב ע"א) וילכו שלשת ימים כו', כיון שהלכו שלשת ימים בלא תורה נלאו עמדו נביאים שביניהם ותקנו להם שיהיו קורין בשבת כו'. ואף על גב דאמרינן במגילה (דף כ"ג ע"א) הכל עולין למנין שבעה ואפילו אשה ואפילו קטן אף על גב דאשה וקטן בודאי לא מקיימי בקריאתן

אברהם. וכל זה לגבי הקריאה בשבת בבוקר אך במנחה של שבת שעיקרה משום יושבי קרנות, וכן בשני וחמישי אינה חובה על האשה כיוון שעיקר התקנה אז כדי שלא ישארו בלא לימוד תורה ג' ימים ואשה אינה חייבת בתלמוד תורה וכמבואר לעיל, אולם כאשר האשה באה לבית הכנסת עליה להקשיב לקריאה מפני כבוד התורה ובודאי שאין זה מפגש חברתי.

יש מקום שתהיה חייבת לבוא, אך אינו ודאי חובה גמורה כאיש. ולכן כאשר יש לאשה חובות לדאוג לביתה או לא תוכל לקיים מצות תפילה, מוסכם על הפוסקים שאינה חייבת. במיוחד אם נאמר שתקנה זו כחלק מתקנות הציבור, או שרק מדרך המוסר והראוי, וכיון שאינה מצטרפת למנין גם אינה חובה גמורה לאשה, ולכן ברוב המקומות לא נהגו הנשים ללכת לשמוע קריאת התורה, וכמבואר במגן